

УДК 321.7.011.5

ББК 66.0

К78

З польської переклали:

Пасько Ярослав Ігорович — доктор філософських наук, професор;
Коржов Геннадій Олександрович — кандидат соціологічних наук, доцент;
Белякова Оксана Геннадіївна — політолог, журналіст, радник директора
Представництва Польської Академії Наук у Києві.

Видання здійснено за сприяння

Генріка Собчука — професора, директора Представництва Польської
Академії Наук у Києві.

Здзіслав Краснодембські

К78 Демократія периферій: публіцистика / Здзіслав Краснодембські; пер. з польськ. Пасько Я. І., Коржов Г. О., Белякова О. Г. — К.: Талком, 2016. — 354 с.

ISBN 978-617-7397-18-1

Українське суспільство живе в умовах постколоніальної стагнації і невизначеності: Переважання процесів моральної корозії та «аномії» несе серйозну загрозу для комплексних соціальних змін в українському суспільстві, яке внаслідок «деградації» політичного класу, продовжує залишатися на периферії цивілізаційного розвитку. Підтримуючи європейську тенденцію розвитку українського суспільства, вкрай важливим для України є використання польського досвіду соціальної модернізації, що робить переклад книги Здзіслава Краснодембського дуже актуальним.

УДК 321.7.011.5

ББК 66.0

ISBN 978-617-7397-18-1

© Zdzisław Krasnodębski, 2003

© Здзіслав Краснодембські, 2016

© Пасько Я. І., Коржов Г. О.,

Белякова О. Г., пер., 2016

© Представництво Польської Академії
Наук у Києві, 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
ПОРАЗКА ОДНОГО ПРОЕКТУ	10
Перемога демократії. Але якої?	14
Парадокси польського політичного лібералізму	26
Лібералізм на Заході	26
Порядна влада	32
Плюралізм понад усе	36
Три проблеми	41
Нове зло, нові союзники	49
Засади лібералів	55
Абсолютно неприготоване місце	59
Якість демократії	64
Політичні ідеї «Солідарності»	70
Дежавуований початок	70
Розрив і продовження	74
Етика і політика	76
Тоталітаризм або ні?	81
Укорінення у спільноті	83
Модель представницької демократії	87
Спільне благо	90
Не ліві і не праві	92
Остання утонія?	95
Політична роль релігії	100
Не залишилося міфу	103
Зміни політики	108
Розчарування	108
Давні невідповідності	115
Моральні авторитети добровільно зрікаються влади	119
Нове розуміння політики	124
Не тільки наша проблема	129
У пошуках досконалої нейтральності	131
Місце для всіх	131
Плюралізм і консенсус	135
Мовна стриманість	143
Аполітичні наслідки політичного лібералізму	145
Розширення кордонів	151

ПЕРЕДМОВА

Український читач тільки починає знайомитися із сучасною польською суспільно-політичною та філософською думкою. Нещодавно побачила світ праця, нині вже покійного польського політолога Внука-Липиського. Знайшли свого зацікавленого читача праці відомих польських соціологів Барбари Шацької та Єви Доманської, професійно перекладені українською мовою. На жаль, цим скромним списком обмежується доступна нині українським академічним і політичним колам перекладена польська інтелектуальна спадщина. Отже, професійний переклад цієї книги – «Демократія периферії» – це перша спроба ознайомлення української спільноти із сучасною польською комунітарною традицією, політичною філософією та соціальною теорією авторитетного польського дослідника Здіслава Краснодєбського, який досі був майже невідомий в Україні.

Творчість професора Здіслава Краснодєбського, відомого польського соціолога, політичного філософа, публіциста, політика, депутата Європейського парламенту VIII скликання, для України є надзвичайно цінною і необхідною. Вагомий доробок цього визначного польського інтелектуала, зокрема його інтерпретація ліберальної версії глобалізації, є настільки актуальною для українського сьогодення і найближчого майбутнього європейської України, що цінність цієї праці для української політичної еліти і всього громадянського суспільства складно переоцінити. Це теоретичне дослідження, хоча й написане із залученням польського політичного досвіду, надає українцям безцінну можливість усвідомити і здійснити комплексні соціально-політичні та економічні зміни за наявності міцних культурних та морально-нормативних передумов, які є фундаментальною основою формування цінностей, усталених норм та правил. Відсутність культурних засад легітимачії блокує процес фундаментальних зрушень у розвитку соціальних інституцій, унеможливорює комплексні зміни або перетворює їх на звичайну «симуляцію». виправлення негативних тенденцій шляхом механічного залучення універсальних західних трендів є контпродуктивним. Натомість, виходом із ситуації може бути визнання українським суспільством спільних з Центральною Європою культурних маркерів, спільної культурної спадщини, апелювання до «етосів», тради-

ційних засад ідентичності, які дозволяють країні розвиватися, попри несприятливі глобальні тенденції та брак сировинних ресурсів.

Усвідомлюючи важливість осмислення різних соціальних контекстів, європейських версій соціального розвитку, розуміючи цілковиту культурну обумовленість процесів «соціальної модернізації» в нашій країні, вважаємо за необхідне інтелектуальне знайомство читача з теоретичною розвідкою автора, яка вражає глибиною аналізу, чутливістю до різних історико-культурних пластів, цікавим поєднанням стилю академічного вченого і яскравого публіциста, здатного працювати з найширшою аудиторією. Переклад саме цієї книги і знайомство з нею є важливим з кількох причин.

По-перше, цікавою є сама проблематика книги, яка стосується вузлових проблем соціальних та політичних змін у Польщі на межі 80–90-х років. Адже з усіх центральноєвропейських та східноєвропейських країн саме Польща була найбільш послідовним критиком «радянської моделі соціального розвитку», країною, яка чітко і однозначно обрала шлях цивілізаційного повернення до європейського простору: в економіці, культурі та соціальній сфері загалом. Питання було лише у виборі дієвого інструментарію, який різні політичні актори вважали за необхідне застосувати у процесі комплексної декомунізації польського суспільства, в контексті переходу від посткомуністичного соціального порядку до спільних з Європою правил та норм. Переосмислення цього безцінного досвіду соціальних зрушень, конфліктів та інтелектуальних суперечок не вистачає у нашому суспільстві, яке внаслідок безвідповідальності політичного класу, соціокультурної аморфності та слабкості демократичної ідентичності так і не використало тих шансів на комплексні зміни, які з'явилися в останні роки.

Тим цікавішим є запропонований автором критичний аналіз польського досвіду III Речі Посполитої: ліберальної візії національної трансформації, механізмів функціонування посткомуністичної влади, яка залишається органічно пов'язаною з радянською спадщиною, вкрай неефективною та сприятливою для корупції. Велими актуальною для зацікавленого читача є авторська «деконструкція» польського досвіду: дискусія стосовно найбільш оптимального соціокультурного шляху до демократії, який би дозволив узгодити специфіку польського культурного архетипу з вимогами глобального тренда: ліберальної оптимізації, шкоруалізму, тенденції щодо усунення морально-нормативних чеснот у приватну сферу.

По-друге, безумовною заслугою дослідника є з'ясування природи сучасного «постметафізичного лібералізму», який, як доводить також український досвід, постійно розширює свої монологічні претензії, уникаючи серйозних світоглядних дискусій з іншими моральними та релігійними концептами. Такий лібералізм, на думку автора, суперечить визнаним автентичним ліберальним зразкам, усе більше тяжіє до інтелектуальної редукації, звужуючи простір для демократії. У контексті авторського інтелектуального наближення, ця модель постає як «демократія панування меншості», порядок, який украй обмежує можливості спільнот та груп для реалізації своїх культурних та релігійних надбань.

По-третє, автор недвозначно обумовлює сучасну моральну та ідейну кризу посткомуністичних суспільств процесами «скраплення традиції», глобальною перемогою у колишніх пострадянських країнах «сірої», позбавленої глибинних сенсів демократії, яка є вкрай нечутливою та несприятливою до серйозних національних проєктів, зневажає прагнення людей до «спільного блага», відкидає особливу місію духовних авторитетів, які й були рушійною силою оксамитових революцій 1989 року. Діагностуючи всі ознаки кризи, автор у своїй книжці, написаній у 2003 році, по суті передбачив її наслідок: комплексну зміну влади у Польщі і практичне усунення від владних важелів політичних «старих політиків», які були уособленням «влади меншості», визначаючи політичне життя Польщі в останні чверть століття.

Це дослідження, хоч і напряду не стосується України, але підводить до розуміння та вирішення фундаментальних проблем української трансформації, які так і не були не тільки вирішені, але й комплексно поставлені українським суспільством. Чому в Україні протягом 25 років формально незалежного існування так і не відбулося послідовних змін у політичній і соціальній сферах? Чому так і не окреслені загальні для суспільства і влади орієнтири щодо пошуку «спільного блага» та його узгодження з індивідуальним інтересом? Яким має бути соціальний дизайн майбутнього, визнаний владою і громадянським суспільством? Такий дизайн майбутнього не можна замінити порожньою риторикою стосовно європейського вибору України. Він має чітко окреслювати змістовні ознаки цього майбутнього. Чому громадянське суспільство і правлячий політичний клас в Україні так і не спромоглись осмислити проблеми, пов'язані з культурною деколонізацією, облаштуванням суспільних

інститутів на засадах національного розвитку? Замість змістовного детального обговорення питань у публічній сфері та їх поступового вирішення спостерігаємо примітивне мавпування позбавлених сенсу універсальних економічних рецептів, які, до того ж, ще і впроваджуються вибірково і в довільний спосіб. Негативні зразки некритичного засвоєння західних моделей спостерігаємо в сучасній Україні, яка, внаслідок слабкого громадянського суспільства і моральної деградації політичного класу, опинилася в дуже трагічній ситуації. Це дослідження можна вважати не тільки особливим інтелектуальним вступом до переосмислення наших українських проблем, але й дієвим рецептом до їх вирішення.

Творче прочитання цієї книги дасть змогу інтелектуальному співтовариству не тільки осмислити позитивний польський досвід посткомуністичної трансформації, проаналізувати роль української політичної еліти в процесі реформування, але й запропонувати для українського суспільства ціннісну альтернативу існуючому зашилю «нераціональній» бюрократії, корупції, коріння якої лежать в слабкості ціннісних, культурних і релігійних підвалин, відсутності соціальних передумов для модернізації суспільного життя.

*Ярослав Пасько,
д.філос.н.,
професор Київського університету
імені Грінченка*